

Lamiye Rahimova

<https://orcid.org/0000-0003-0952-4452>

Asst. Prof., Azerbaijan National Academy of Sciences (ANAS), Institute of Manuscripts named after Muhammad Fuzuli, lamiaarahimova75@gmail.com

Atıf Künyesi | Citation Info

Rahimova, L. (2025). XVIII. Yüzyıl Azerbaycan, Türkmen ve Osmanlı Şiirinde Mahallileşme Üslubu: Vagif, Mahtumkulu ve Nedim Örneği. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 12(6), 812-827.

XVIII. Yüzyıl Azerbaycan, Türkmen ve Osmanlı Şiirinde Mahallileşme Üslubu: Vagif, Mahtumkulu ve Nedim Örneği

Öz

XVIII. yüzyıl, Azerbaycan, Türkmen ve Osmanlı şiirinde mahallileşme, realizme yöneliş ve halk söyleyişinin divan estetiğiyle kaynaştığı bir dönem olarak öne çıkar. Bu çalışmada Molla Penah Vagif, Mahtumkulu Feragi ve Ahmed Nedim'in şiirlerinde görülen yerel unsurlar, realist bakış ve söz varlığı ortaklıkları incelenmektedir. Şairler, soyut ideal güzellik tasvirleri yerine canlı, ulaşılabilir insan ve çevre betimlemelerine yönelmiş; aşk, tabiat, eğlence, şehir hayatı ve toplumsal gerçekliği içeren temaları halk ruhuna daha yakın bir dille işlemişlerdir. Böylece mahalli üslubun şiirde güçlü bir kimlik haline gelmesine katkı sağlamışlardır. Makalenin temel amacı, bu üç şairin poetik tutumunu karşılaştırmalı olarak değerlendirmek ve mahallileşmenin edebi yapıya etkilerini ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Vagif, Mahtumkulu, Nedim, XVIII. yüzyıl, Mahallileşme, Realizm

The Localization Style in 18th-Century Azerbaijani, Turkmen, and Ottoman Poetry: The Case of Vagif, Mahtumkulu, and Nedim

Abstract

The 18th century stands out as a period in which localization, a tendency toward realism, and the fusion of folk expression with classical Divan aesthetics gained remarkable prominence in Azerbaijani, Turkmen, and Ottoman poetry. This study explores the local elements, realistic narrative approach, and lexical correspondences observed in the works of Molla Penah Vagif, Mahtumkulu Feragi, and Ahmed Nedim. Moving away from abstract and idealized portrayals of beauty, these poets directed their attention toward vivid and tangible depictions of real individuals and environments. Themes such as love, nature, entertainment, urban life, and social reality are expressed through a poetic language closely aligned with folk sensibilities. In doing so, the poets significantly contributed to shaping localization as a distinctive literary identity. The aim of this research is to offer a comparative evaluation of their poetic approaches and examine the role of localization in the evolution of literary aesthetics.

Keywords: Vagif, Mahtumkulu, Nedim, 18th century, Localization, Realism

Copyright and License Statement

All publication and copyright of this article are held by the Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi. The article is made available by the journal as open access under the terms of the Creative Commons Attribution–NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>). Under this license, the article may be used, reproduced, and shared in any medium for non-commercial purposes, provided that proper scholarly attribution is given; however, the original content may not be altered, transformed, or used to create derivative works. The scientific, legal, and ethical responsibility for the content of the works published in the journal rests entirely with the author(s) of the article; the journal's editors and editorial board cannot be held responsible for this content. All requests concerning commercial reuse, translation, or republication of the article must be directed to the journal's editorial board at akademiktarihvedusunce@gmail.com.

Giriş

XVIII. yüzyıl edebiyatında realizme yöneliş, yerel unsurların şiire daha yoğun biçimde dâhil edilmesi, güzellik tasvirlerinin gerçekçi ve somut bir zemine oturması, dünyevi aşkın doğrudan ve coşkulu bir üslupla işlenmesi, ayrıca genel bir iyimserlik atmosferinin öne çıkması dönemin dikkat çeken belirgin özellikleridir. Bu eğilim yalnızca Osmanlı edebiyatında değil, Azerbaycan ve Türkmen sahalarında da paralel biçimde gelişmiştir. Osmanlı şiirinde mahallîleşme olarak adlandırılan bu yöneliş, özellikle XVIII. yüzyılın ikinci yarısında belirginleşmiş; şiirde İstanbul hayatı, gündelik yaşantıya ait ayrıntılar, eğlence kültürü ve sosyal çevre gibi unsurlar daha görünür hâle gelmiştir (Taştan, 2011). Bu dönüşümün en güçlü temsilcilerinden biri Osmanlı sahasında Ahmed Nedim; Azerbaycan’da Molla Penah Vaqif; Türkmen edebiyatında ise Mahtumkulu Firakî’dir.

Söz konusu üç şairin şiirlerinde klasik aşk anlayışının soyut idealizminden uzaklaşarak gerçek, yaşayan, ete kemiğe bürünmüş insan tipleri öne çıkmıştır. Bu sebeple aşk yalnızca metafizik bir kavram olarak değil, insani bir deneyim ve yaşama sevincinin yansıması olarak da görülmüştür. Taştan (2013), Nedim’i değerlendirirken onun şehrengiz geleneğinde İstanbul’un somut mekânlarını şiire taşımasıyla mahallîleşmeyi yeni bir boyuta ulaştırdığını ifade eder; aynı eğilim Azerbaycan sahasında Vaqif, Türkmen sahasında Mahtumkulu’nun halk diline ve yaşama ait öğelere yaslanan şiirlerinde de belirgindir.

XVIII. yüzyıl yalnızca tematik dönüşümün değil, biçimsel çeşitliliğin arttığı bir dönemdir. Bu yüzyılda Azerbaycan, Türkmen ve Osmanlı şiirlerinde bentli nazım şekillerine —özellikle muhammeslere— duyulan ilgi belirgin biçimde artmıştır. Bent kompozisyonu, şairlere hem anlatım bütünlüğü hem de ayrıntılı tasvir imkânı sunduğu için realist duyarlılığın aktarımında uygun bir zemin oluşturmuştur. Hayatın gündelik akışı, eğlence meclisleri, toplumsal meseleler, aşkın mutluluk ve hicran boyutları gibi temalar bent yapısı içinde daha geniş yer bulmuş; şiirde yeni bir estetik atmosfer meydana gelmiştir. Bu bağlamda Vaqif, Mahtumkulu ve Nedim, yalnızca şiir dilini dönüştürmekle kalmamış; klasik gelenek ile halk söyleyişini bir araya getirerek mahallîleşme hareketinin farklı coğrafyalardaki en belirgin temsilcileri hâline gelmişlerdir (Taştan, 2011; 2013).

Molla Penah Vaqif (1717–1797)

Azerbaycan edebiyatında realizm ve halk üslubuna yönelimin en belirgin temsilcilerinden biri olan Molla Penah Vaqif, bu eğilimin öncü isimleri arasında özel bir konuma sahiptir. Şair, şiirde süslü ve yapay betimlemelerden uzaklaşarak halkın duygu ve düşünce dünyasını yalın,

anlaşılır ve günlük konuşma diline yakın bir ifadeyle aktarmış; böylece ulusal realist şiirin oluşumunda temellendirici bir rol üstlenmiştir.

Kaynaklarda aktarıldığına göre Vaqif, yaklaşık 1717 yılında Kazak bölgesinin Qıraq Salahlı köyünde dünyaya gelmiştir. XVIII. yüzyılın ortalarında bölgede yaşanan çatışmalar sonucu birçok köy halkıyla birlikte Vaqif ve ailesi de yurtlarını terk ederek önce Gence'ye, ardından Karabağ Hanlığı'na göç etmiştir. Daha sonra Penahabad'a (bugünkü Şuşa) yerleşen şair, burada kısa sürede şiir yeteneği ve üretkenliğiyle tanınmış, medrese eğitimi alması ve aydın kimliğiyle bölgenin dikkat çeken isimlerinden biri hâline gelmiştir. Vaqif'in ilmi birikimi ve edebî kudreti, Karabağ hükümdarı İbrahim Han'ın ilgisini çekmiş; saraya davet edilen şair, bilgi ve yetenekleri sayesinde kısa sürede hürmet gören nüfuzlu şahsiyetlerden biri konumuna yükselmiştir.

Kerim Han Zend'in (1707–1779) ölümünün ardından bölgede ortaya çıkan siyasi karışıklıklar, Vaqif'in yaşadığı dönemin koşullarını belirleyen etkenlerden olmuştur. Bu süreçte iktidarı ele geçiren Ağa Muhammed Şah Kaçar (1742–1797), çeşitli dönemlerde Şuşa'yı ele geçirmeye çalışmış ve nihayet 1797 yılında şehri kontrol altına almıştır. İbrahim Han ve maiyyeti şehri terk ettiğinde Vaqif, Şuşa'da kalmayı tercih etmiş; ancak kısa süre içerisinde tutuklanarak idam edilmek üzere hapsedilmiştir. Aynı gece Ağa Muhammed Şah'ın öldürülmesi olayların seyrini değiştirmiş olsa da, daha sonra yönetimi ele alan İbrahim Han'ın yeğeni Mehmed Bey Cavanşir'in gerçekleştirdiği tasfiyelerde, Vaqif'in de hayatı son bulmuş ve 1797 yılında Şuşa'da öldürülmüştür (Araslı, 1956; Köçerli, 1978). Azerbaycan edebî dilinin gelişiminde Molla Penah Vaqif'in katkıları dikkate değerdir. Şair, özellikle hece vezniyle kaleme aldığı manzumelerinde halk konuşma dilinin sadeliğini, ritmini ve doğallığını estetik düzeye taşıyarak edebî dilin modernleşmesine önemli ölçüde etki etmiştir.

Mahtumkulu Ferağı (1733–1783)

Türkmen edebiyatının en büyük temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Mahtumkulu Ferağı, 1733 yılında Kopet Dağı eteklerinde, Etrak Nehri havzasında bulunan Hacı Kovuşan köyünde dünyaya gelmiştir. Şairin ailesi, yerleşik Göklen boyunun Gerkez kabilesine ve bu kabilenin Kışık koluna mensuptur. Olgunluk döneminde “Ferağı” mahlasını benimseyen Mahtumkulu'nun küçük yaşlardan itibaren Arapça ve Farsça metinlere aşinalık kazanması, büyük ölçüde babasına ait zengin bir kütüphanede yetişmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Eğitim hayatı boyunca çeşitli merkezlerde öğrenim gören şair, 1753'te Buhara Hanlığı'nda Qızıl-Ayaq'taki İdris Baba Medresesi'nde; 1754'te ise ünlü Kekildaş Medresesi'nde bir yıl eğitim almış, bu süreçte dönemin tanınmış âlimlerinden Mevlana Nuri

Kazım ile tanışarak onunla birlikte seyahatlere çıkmıştır. 1757’de Hive’ye giden Mahtumkulu, Şirgazi Han tarafından 1713’te yaptırılan medresede de bir süre öğrenim görmüştür.

1760 yılında babasının vefatı üzerine memleketine dönen şair, bu tarihten sonra zorlu yaşam koşullarıyla karşılaşmıştır. Sevdiği kadının başka birine verilmesi, iki kardeşinin ölümü ve kendi ailesinde iki oğlunu genç yaşta kaybetmesi, Mahtumkulu’nun şiirlerinde derin etkiler bırakmış; eserlerinde acı, hasret ve kader vurgusu belirginleşmiştir. Sonraki yıllarda Mangışlak, Hazar, Azerbaycan başta olmak üzere pek çok bölgeyi dolaşmış; daha sonra Yakın ve Orta Doğu coğrafyasına yaptığı seyahatlerle düşünce ve sanat dünyasını genişletmiştir. Onun en önemli edebî katkılarından biri, klasik şiir geleneğini halk edebiyatı unsurlarıyla birleştirerek Türkmen şiirini Arap-Fars etkilerinden kısmen bağımsız bir yapıya kavuşturmasıdır. Ayrıca Mahtumkulu, şiirlerinde Türkmen boylarının birlik ve bütünlüğünü vurgulayarak onları tek millet bilinci etrafında birleştirmeyi amaçlayan temalara yer vermiştir.

1783 yılında vefat eden şair, yalnızca Türkmen edebiyatı üzerinde değil, Azerbaycan edebiyatında da etkili olmuş; eserlerinin Molla Penah Vaqif ve Molla Veli Vidadi gibi şairleri etkilediği, aynı şekilde Azerbaycan edebî geleneğinin de Mahtumkulu’nun şiirinde iz bıraktığı görülmektedir. İyi eğitim almış olması, Mahtumkulu’nun sosyal aksaklık ve problemlere şiirinde güçlü bir dille işaret etmesine imkân tanımış; eserlerinin Türkmen toplumu için bir uyarı ve birlik çağrısı niteliği taşıdığı değerlendirilmektedir.

Mahtumkulu’nun şiirlerinde aşk teması önemli bir yer tutar. Gençlik döneminde Menkli adlı kıza duyduğu derin sevgi, ancak onun başka biriyle evlendirilmesi, şairin yaşamında kalıcı bir hüznü yaratmış; bu duygu yoğunluğu şiirlerine lirik bir biçimde yansımıştır. Şair, Menkli’yi sık sık anmış, güzelliğini ve ayrılığın sebep olduğu gönül acısını şiirsel bir söyleyişle tasvir etmiştir. Büyük Türkmen ozanı, hem klasik divan edebiyatında hem de sözlü halk geleneğinde başarılı örnekler vermiş; bu yönüyle hem divan şairi hem de halk aşıkalarının çizgisinde konumlanmıştır.

XVI–XVII. yüzyıllardan itibaren Oğuz Türkleri edebiyatında divan ve halk şiiri geleneklerinin birleşmesi sonucu şair-aşık tipi ortaya çıkmış; Mahtumkulu bu birleşimin 18. yüzyıldaki en önemli temsilcilerinden biri olarak sözlü folklor unsurlarını derinlikli biçimde eserlerine taşımıştır. XVIII. yüzyıl Oğuz şiirinde yaşamın gerçekçi biçimde işlenmesi, toplumcu ve vatanseverlik temalarının ön plana çıkması, Mahtumkulu’nun şiirinde de belirgin şekilde görülür. Bu bağlamda şairin eserleri, hem Azerbaycan hem de Türkiye sahasıyla ortak yönler taşımakta; söz konusu benzerlikler, edebiyatların ortak kökenden beslenmesi ve dönemin halklarının benzer sosyal-kültürel koşulları paylaşmasıyla açıklanabilir.

Mahtumkulu'nun şiirlerinde yalnızca Türkmen coğrafyasına ilişkin gözlemler değil, Azerbaycan'a yaptığı seyahatlerde edindiği izlenimler de önemli bir yer tutar. Kaynaklar, şairin Azerbaycan'ın doğal güzelliklerini, kültürel mekânlarını ve sosyal hayatını övgüyle dile getirdiğini göstermektedir. Bu bağlamda "Yaylaqları var" adlı şiirinin Nuha'ya (bugünkü Şeki) ithaf edildiği bilinmektedir. Şairin ilgili şiirinde bölgenin yaylalarının güzelliği şu dizelerle aktarılır:

*"Sefer edip gitsek Nuha mülküne,
Gönül isteyen tek yaylaqları var.
Seyran etsek gönçesine, gülüne,
Bağçasında bülbül oylakları var."* (Feragi, 2015, s. 6).

Araz Dadaşzadə, Mahtumkulu'nun Azerbaycan'la ilişkisinin şiirlerinden açıkça anlaşılabilirliğini vurgular ve bu seyahatlerin kapsamını şu ifadelerle belirtir: *"Eserlerinden anlaşılmalıdır ki, şair Azerbaycana seyahat etmiş, Nuha'da, Şirvan'da, Tebriz'de bulunmuştur. Azerbaycan'ın güzel yerleri, esrarengiz doğası onda güzel izlenimler bırakmıştır."* (Dadaşzadə, 1980, s. 8).

Aşık Qurbani'nin XVI. yüzyılda kaleme aldığı "Dediler" şiiri ile Mahtumkulu'nun "Oyan Dediler" şiiri arasında görülen ses ve tema benzerliği; yine Hâsta Kasım'ın "Dünya" şiiri ile Mahtumkulu'nun "Yalan Dünya"sı arasındaki paralellikler, Türkmen şairinin Azerbaycan halk edebiyatı geleneğini ne denli iyi bildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu tür ortaklıklar, iki edebî coğrafya arasında hem tematik hem de biçimsel etkileşimin güçlü olduğunu göstermektedir.

Ahmed Nedim (1681–1730)

XVIII. yüzyıl Türk şiirinin en önemli isimlerinden biri kabul edilen Ahmed Nedim'in yaklaşık 1681 yılında doğduğu bilinmektedir. Dönemin eğitim anlayışına uygun biçimde iyi bir öğrenim gören Nedim, Arapça ve Farsça dillerinde derin bilgi sahibi olmuş; bu dillerde şiir yazma yetkinliği kazanmıştır. 1707–1713 yılları arasında Şeyhülislam Ebüzade Abdullah Efendi'nin yer aldığı bir komisyonda yapılan sınavı başarıyla geçerek öğretmenlik mesleğine başlamıştır. Taştan, XVIII. yüzyıl divan şiirinde mahallîleşme eğilimlerinin en güçlü temsilcilerinden birinin Nedim olduğunu, bu şairin klasik divan estetiğini yerli unsurlar, gündelik hayat sahneleri ve şehir kültürüyle kaynaştırdığını vurgulamaktadır (Taştan, 2011; 2013). 1718'de Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığa gelişi ve Lale Devri'nin başlaması, Nedim'in hem hayatında hem de edebî kimliğinde dönüştürücü bir aşama oluşturmuştur. Şair, himayesini gördüğü İbrahim Paşa'ya büyük saygı duymuş, eserlerinde onu öven ifadelerle sıkça yer vermiştir. Böylece Nedim'in şiirlerinde dönemin sosyo-politik atmosferi ile kişisel

tecrübeleri arasında doğrudan bağlantılar kurulduğu görülmektedir. Taştan'ın çalışmaları, özellikle Lale Devri'nin şehir estetiği, kültürel mekân algısı ve şehrengiz geleneği bağlamında Nedim'in şiirinde somut İstanbul mekânlarının ve gündelik hayatın belirginleştiğini ortaya koyarak, onun mahallileşme çizgisindeki merkezi konumunu pekiştirir (Taştan, 2013). Bu dönemde çeşitli devlet görevlerinde bulunmuş olması da, onun bürokratik ve edebî çevrede aktif bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

Devam eden dönemde Mahmut Paşa mahkemesine kadı olarak tayin edilen Nedim, 1726'da Molla Kırımı, 1728'de Nişancı Paşa Atik ve 1729'da Sahn Medreseleri'nde müderrislik görevlerini yürütmüştür. 1730'da Sekban Ali Paşa Medresesi'nde bulunduğu sırada Patrona Halil İsyanı patlak vermiş, Lale Devri sona ermiş ve şair bu olay sırasında hayatını kaybetmiştir. Bazı kaynaklar, Nedim'in isyan sırasında korku veya sara/titremler şeklinde tanımlanan bir kriz sonucu hayatını kaybettiğini, bazıları ise alkol etkisiyle damdan düşerek öldüğünü aktarmaktadır. Saadettin Süleyman, *Mecelle'tün-Nicab* adlı eserinde Nedim'in korkuyla evinin damına çıktığını ve düşerek vefat ettiğini belirtir. Ölüm tarihi hakkında önemli ipucu veren beyit şu şekildedir:

“Revā ‘olā düşerse fevtine iş bû du ‘ā,
Nedîm ‘olā Nedîm-i şāh-i ceys-i enbiyā yā Rabb.”

(XVIII. yüzyıl Türk Edebiyatı, 2011, s. 32).

Bu beyitten hareketle, Nedim'in Hicrî 1143 (Miladi 28 Ekim 1730) civarında vefat ettiği sonucuna ulaşılmaktadır. AMBA Muhammet Fuzûlî adına Elyazmaları Enstitüsü'nde Nedim Divanı'na ait iki el yazması bulunduğu bilinmektedir. M-62 numaralı nüshada şairin methiyeleri, tarihî kasideleri ve 91b-94a sayfalarında rubailer ile mukatta'atlar yer almaktadır. Arapça bir gazelin ardından iki şiir daha bulunur. 29b, 46a, 89b ve 94a yapraklarında yer alan notlar ve imzalar, metnin Mustafa soyundan Ahmed Nedim tarafından Sultan İbrahim Gazi devrinde 1726'da yazıldığını göstermektedir. Ayrıca farklı yapraklarda yer alan kişisel mühürler, bu nüshanın otograf olma ihtimalini güçlendirmektedir. Siyah mürekkeple nesih hatla yazılan bu nüshanın dışında, B-317 kodlu başka bir nüsha da Osman bin Muhammed tarafından yarı kaliteli kâğıda aktarılmıştır. Azerbaycan'daki nüshalar filolojik ve tekstolojik açıdan incelenerek değerlendirilmiş; araştırmanın sonuçları daha sonra “Nedim'in Poetikası” adıyla yayımlanmıştır.

Nedim, Yusuf Nabi'nin hikmetli üslubunun ve Ömer Neşati'nin kaside geleneğinin güçlü olduğu bir dönemde divan edebiyatı sahnesine çıkmış, fakat kısa sürede kendine özgü bir üslup oluşturarak “Nedimane tarzı” olarak bilinen bir söyleyiş geliştirmiştir. Şair, gazellerinde bazen

mütevazı tavrın dışına çıkarak şiir seviyesini ve üslubunun seçkinliğini vurgulama gereği duyar.

Nitekim bir beyitte şöyle der:

“Ma ‘lûmdur benim sühânım mahlas istemez,

Fark eyler onu şehrimizin nuktedarları.”

(Nedim, 2012, s. 355).

Nedim’in sanatsal başarısının temeli halk söyleyişine yakın kelime ve ifadeleri ustaca kullanmasına dayanır. Gündelik konuşma ritmini şiire taşıması, kelime seçimindeki ahenk ve iç müzikaliteyi özenle kurması onu çağdaşlarından ayıran önemli niteliklerdendir. Ona göre şairlik ile sevgi birbirini tamamlayan kavramlardır; aşk hem yaşamın hem de ilhamın kaynağıdır. Şair, bu düşüncesini şu dizelerde dile getirir:

“Çünkü bülbülsün gönül, bir gül-istân lâzım sana,

Çünkü dil koymuşlar adın, dil-sitân lâzım sana.

Çünkü şâ ‘irsin, hayâl-i tâzedir senden murâd,

Pes yeni bir dil-rübâyî-i miyân lâzım sana.”

(Nedim, 2012, s. 256).

Bu örnekten hareketle Nedim’e göre gönül bülbüle benzer ve mutlaka açılacağı bir gül bahçesi ister; şair de yaratımı sürdürebilmek için sürekli yeni ilham kaynaklarına yönelmelidir.

Aşk teması ele alındığında üç şairde de benzer yaklaşımlar görülmektedir. Orta Çağ Azerbaycan, Türkmen ve Osmanlı şiirinde aşk merkezî konudur ve Vagif, Mahtumkulu ile Nedim’de görülen aşk anlayışı samimi, dünyevi ve gerçekçi nitelikler taşır. Bu üç şairde sevgili, manevi ve erişilmez bir ideal değil; somut, tanınabilir, gerçek bir insandır. Onları klasik geleneğin çoğundan ayıran nokta, aşk acısını poetik bir haz unsuru olarak değil, gerçek sevginin doğal sonucu olarak işlemeleridir. Örneğin Vagif, bir koşmasında sevgilinin kayıtsızlığı nedeniyle yaşadığı ıstırabı şu şekilde anlatır:

“Oğrın baka baka, ey çeşm-i nergis,

Derde şaldın beni, haste-hâl etdin.

Hasretinden öldüm, öldüm dirildim,

Ne bir yâda şaldın, ne su ‘âl etdin.”

(Vagif, 2004, s. 90).

Vagif, Mahtumkulu ve Nedim’den önceki klasik şairlerde, böylesine belirgin ve somut dünyevi duyguların bu ölçüde işlendiğine sık rastlanmamaktadır. Bu üç şairde ise gerçek, yoğun ve bedensel boyutlarıyla aşkın açıkça tasvir edildiği görülür. Nitekim aşağıdaki bentte sevgiliyle kurulan fiziksel yakınlık son derece somut bir biçimde dile getirilir:

*“Ne hoşdır baş koymak bir gül-endāmın kucağında,
Temāṣā eylemek ol halka zülfe āğ buḥāğında.
Durup ondan tutup nāzik elin gezmek otağında,
Kucub-kucub, oturmak gāh şolunda gāh şağında,
Sīnesinde sīne, boynunda kol, dudak dudağında.”* (bkz. aynı eser, s. 165)

Benzer bir duygu dünyası Nedim’in şiirlerinde de açık biçimde gözlemlenebilir. Şair, Göksu’ya yapılan mahrem bir gezinti üzerinden aşk ve eğlenceyi bir arada işler:

*“Ey şūḥ, Nedīmā ilā bir seyrin işittik,
Tenhāca varup Göksu’ya ‘işret var içinde.”*
(Nedim, 2012, s. 327).

Burada Nedim, sevgilisine hitap ederek onunla Göksu’ya gidildiğini “duyduğunu” söyler; imalı ve oyunlu bir söyleyişle, arka planda başka bir durumun da olabileceğini düşündürür. Bir başka şiirinde ise sevgilisinin ata binerkenki görünüşünü canlı bir tablo hâlinde tasvir eder:

*“Mest kendi gülüp altındaki rahş oynardı,
Gördüm ol āfeti dün bir düğün alayında.”*
(Nedim, 2012, s. 320).

Başka bir beyitte Nedim, sevgiyi adeta bir “sanat” gibi ele alarak zahide seslenir:

*“Güzel sevmede zāhid müşkilin var ise,
Bizim ol fende çok taḥkīkimiz, i ‘tikādımız vardır.”*
(Nedim, 2012, s. 267).

Burada şair, güzel sevmenin inceliklerini en iyi bilenlerden biri olduğunun altını çizmekte; zahidin bu konudaki yetersizliğini nazik ama iddialı bir üslupla dile getirmektedir. Bir başka gazelinde ise nazik ve zarif sevgilisinin yanaklarını doğrudan şaraba benzeterek bedensel güzelliği öne çıkarır:

*“Ḥadden geçmiş nezāket yāl u bāl olmuş sana,
Mey süzülmüş şīşeden, ruḥsār-ı āl olmuş sana.”*
(Nedim, 2012, s. 254).

Mahtumkulu’nun “Güzelsin” redifli şiiri, bu yönüyle Nedim ve Vagif’in güzeller için kaleme aldıkları şiirlerle büyük ölçüde örtüşür:

*“Saçbağın ucunun simdir eşmesi,
Üstünden yol düşse, zordur aşması,
Ağzın ab-i hayat, Zemzem çeşmesi,
Eynelbaki suyunun layı, güzelsin.”*

Bu dörtlükte sevgilinin saç bağı gümüşe benzetilerek hem parlaklığı hem de kıymeti vurgulanır. Saç, geleneksel şiirde güzelliğin en güçlü sembollerinden biridir; burada da öyle yoğun, karmaşık ve çekici bir unsur olarak sunulur ki, “üzerinden yol geçse bile aşılması zor” bir engel hâline gelir. Sevgilinin ağzının ab-ı hayat ve Zemzem suyu ile karşılaştırılması, onun söz ve nefesinin can verici, arındırıcı ve kutsal bir nitelik taşıdığını ima eder. “Eynel-baki” vurgusu sevgilinin güzelliğini ilahî bir kaynağa bağlarken, “suyunun layı” ifadesi bu kutsal ve ebedî güzelliğe gerçekten layık bir varlık olarak görüldüğünü gösterir.

Vagif’in edebî üretiminin temel özelliklerinden biri, onu çağdaşlarının önemli bir kısmından ayıran iyimserliktir (Araslı, 1956, s. 287). Hâmid Araslı, bu iyimserliği iki ana nedene bağlar: birincisi halk edebiyatının güçlü etkisi, ikincisi ise Karabağ Hanlığı’nın yürüttüğü özgürlük mücadelesinde şairin aktif bir tavır sergilemesidir. Siyasî mücadeleye bağlanmış olması, onun hayatında mücadele arzusunu pekiştirmiş ve olumlu bakış açısını güçlendirmiştir. Vagif’in şiirlerinde hayata bağlılık, dünyadan haz alma isteği ve çevresinden aldığı neşeyi ön plana çıkaran dizeler dikkati çeker. Araştırmacıların büyük bölümü, şairin iyimserliğini en açık biçimde yansıtan örneklerden biri olarak Vidadî’ye yazdığı şu koşmayı göstermektedir:

“Şay ganimet diriliğin demîni,
Geçen hem-demlärin çekme gamîni.
‘Aqlın olsun, sil gözünün nemîni,
Dehi geri gelmez onlar, ağlarsan.”
“Toy bayramdır bu dünyanın azâbı,
‘Aqlı olan ona gətirər tâbı,
Senin tek oğlana deyil hesâbı,
Her şeydən eyleyib kûbâr ağlarsan.”
(Araslı, 1956, s. 287).

Bu dizelerde, yaşamın geçiciliği ve kaybedilen dostlara duyulan özlem dile getirilirken, aynı zamanda “dirilik vaktini ganimet bilme” çağrısı yapılmakta; dünyanın sıkıntıları karşısında aklını kullanıp gözyaşını silmenin gereği vurgulanmaktadır. Bayram, normalde sevinç ve neşeyi çağrıştıran bir zaman dilimi iken, şairin lirik beninin içinde bulunduğu maddi ve manevi yoksunluk koşulları onu hüznün ve iç sıkıntısıyla algılamasına yol açar. Böylece bireysel duyuş ile toplumsal gerçeklik, iç içe geçmiş bir biçimde şiire yansımaktadır. Vagif’in Şuşa’da öğretmenlik yaptığı dönemde kaleme aldığı bir şiirinde geleceğe yönelik güçlü umut ve iyimserlik duygusu dikkat çekmektedir. Bu iyimser tutum, karanlık günlerin geçeceği ve bahtın döneceği düşüncesi etrafında şekillenir:

*“Ümîdîm vardır ki, bu kârâ gün getmeye bâşâ,
Döner bir özgâ rangi-lâ, bu âxır çerx-i hazrâdır.
Mekân tutdu ise Vâkıf, yok eceb bu şîşe dâğında,
Meqâmı lâlî-gülrengîn miyân-ı sengi-ğâradır.”*
(Vagif, 2004, s. 152).

Şairin genel şiir dünyasına bakıldığında, eserlerinde çoğunlukla neşeli ve umutlu bir ruh hâlinin hâkim olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, Nedim’in şiirlerinde de eğlence, yaşama sevinci ve zevk temelli söyleyişler oldukça belirgindir. “Gülelim, oynayalım, hayatın tadını çıkaralım” anlayışı Nedim’in gazellerinde sıkça rastlanan bir temadır:

*“Bezmi-şarâptan geçemem doğruşu Nedîm,
İşret tabî‘atımca tarâb meşrebimcedir.”*
(Nedim, 2012, s. 260).

Bu beyitte şair, mecliste içki ve eğlencenin kendisi için vazgeçilmez olduğunu, mizacının neşe ve keyif üzerine kurulu bulunduğunu ifade eder. Bir başka beyitte ise nedîmin neşeli hâlini doğrudan tasvir ettiği görülür:

*“Bugün pek ser-fîrâz u şâdman gördüm Nedîmâyı,
Meğer kîm meclis-i-mahdûm-ı-bihemţâyâ girmiştir.”*
(Nedim, 2012, s. 269).

Şairin neşesinin sebebi, eşsiz bir dost meclisine katılmasıdır. Bununla birlikte her üç şairde yer yer hüznün, gam ve karamsarlığa da rastlanır. Ancak bu durum onların şiir evreninin temel belirleyici unsuru değildir. Nitekim Nedim’in bir gazelindeki şu beyit, hayattan beklentileri karşılanmayan bir şairin iç sızısını yansıtır:

*“Efsûs Nedîm, zar u miñnet-dîde,
Düşmüş vatanından gurbet-i-câvîde.
Sâd hayf o güne tâze mazmûn-ı hüner,
Bir beyte henüz olamamış küncide.”*
(Nedim, 2012, s. 370).

Nedim’in bu yakınması, hâlâ düzenli bir evinin olmamasından doğan bir kırılganlık taşısa da, bu duygu şairin genel şiir atmosferini belirleyen ana unsur değildir. Vagif’in bazı şiirlerinde görülen karamsarlık izleri ise daha çok döneminin toplumsal koşullarının yansıması olarak değerlendirilmelidir. Buna karşın her üç şair—Vagif, Mahtumkulu ve Nedim—dünyadan tat alma, yaşama bağlılık ve sevmeyi öne çıkarma düşüncesinde ortaklık gösterirler. Ancak şiirlerinin önemli bir bölümünde toplumsal yapıya yönelik eleştirel tutum da yer alır.

Nitekim XVIII. yüzyıl lirik şiirinde soyut yakınma ve toplumsal eleştiri söylemi belirgin biçimde güçlenmiştir (Dadaşzade, 1980, s. 93). Bu bağlamda Vagif'in toplumsal içerikli ilk eserlerinden biri “*Bayram Oldu*” koşmasıdır. Köyde öğretmenlik yaptığı dönemde kaleme aldığı bu şiirde, bayram vakti yaşanan maddi yoksunluklar, sade halkın geçim sıkıntısı ve toplumsal eşitsizlik temaları dikkatle işlenir:

“*Bayrām oldu, heç bilmürem neyleyim,
Bizim evde dolu çuval da yokdur.
Dügīyle yāğ hamī çokdan tükenmiş,
Et heç ele düşmez, motal da yoktur.*”
“*Allāhā bizmīşik nāşükūr bende,
Bir söz desem, deḡī qoymazlar kendē...
Xalg batıb noḡülā, şekere, gende,
Bizim evde āxta zoḡāl da yoktur.*”
“*Qış günü gışlāḡı Qıraḡbāsānın,
Gözüdür ārānın cümlē cihānın.
Belē gözēl yerin, gözēl mekānın,
Bir gözēl obası hayīf ki yoktur.*”
(Vagif, 2004, s. 113).

Bu dizelerde bayram, mutluluk ve coşku zamanı olmasına rağmen, şairin evindeki yokluk nedeniyle hüznün ve çaresizlik duygusu hâkimdir. Bir taraftan yiyecek tükenmiş, diğer taraftan toplumun başka kesimlerinde bolluk sürerken, şairin evi soğuk ve boş bırakılmıştır. Dolayısıyla şiir hem bireysel bir durumun hem de toplumsal bir gerçeğin şiirsel tanıklığını içerir. Aynı şiirin devamında yer alan,

“*Keleşayı elvān, gesebe qıyḡāc,
Altındān cunāsı hayīf ki yoktur.*”

(Vagif, 2004, s. 114). beyti de yine maddi sıkıntı üzerinden toplumsal eşitsizliği vurgular.

Vagif bir başka şiirinde adaletsizlikleri ve çeşitli toplumsal olumsuzlukları dile getirir. Şair, yaşadığı dünyada doğruluk ve dürüstlüğün yok denecek kadar az olduğunu, karşılaştığı insanların çoğunda samimiyet bulamadığını vurgular:

“*Men cāhān mülkünde, mütləq doru hālet görmedim,
Her ne gördüm, eyrī gördüm, özgā bābet görmedim.
Āşīnālar iḡtilāfında sadaget görmedim,
Bi ‘etü-i ‘ikrārü imānū dāyanet görmedim,
Bivefadan lāçarəm təhsil-i hāçet görmedim.*” (Vagif, 2004, s. 185).

Burada şair, dünyadaki adaletsizliklerin bir türlü sona ermediğini, hayatı boyunca hep eğri, bozuk tutumlarla karşılaştığını ifade etmektedir. Bir diğer şiirinde Vagif yine toplumsal sorunlara ve dünyanın çileli yanına dikkat çeker, fakat bu kez eleştirisini metafizik bir sığınma fikriyle birleştirir:

*“Vagif gerçi azabı var dünyanın,
Sen neçün xovfini çekersen, anın.
Tutubsan eteğin Şāh-ı-merdānın,
O güler gülersen, ağlar ağlarsan.”* (Vagif, 2004, s. 233).

Mahtumkulu ise bir dörtlüğünde dünyadaki düzensizlik ve sahipsizliği daha doğrudan bir isyan tonuyla dile getirir:

*“Bu ribatta dinleyen yok, okuyan yok,
Başlı bazar bir kurulmuş dükan yok,
Qamhanedir, belli menzil mekan yok,
Bu mekana gelmiş olsan geçersen.”*

Şair, devamında dünyanın faniliğinden söz ederek herkese tövbe etmeyi öğütler:

*“Ayrılık yürekte derdi-dağındır,
Tövbe et Tanrıya, igid çağındır.”* (Feragi, 2015, s. 198).

XVII. yüzyılın sonlarında Türk edebiyatında, bireylere yönelik kişisel hicivlerden ziyade toplumsal motiflerin daha belirgin hâle geldiği görülmektedir. XVIII. yüzyılda toplumsal eleştirinin yoğunluğu artmış; dönemin sosyoekonomik yapısındaki haksızlıklar, aksaklıklar ve bozulmalar, şairlerin eserlerine doğal bir yansıtım alanı bulmuştur. Bu nedenle, şairlerin şiirlerinde toplumsal konulara değinmeleri ya da toplumsal motifleri işlemeleri, dönemin genel şartları göz önünde bulundurulduğunda son derece anlaşılırdır. Bu çerçevede Nedim’in eserlerinde de az da olsa toplumsal içerikli dizelere rastlamak mümkündür:

*“Zāhīda alāyiş damānın eyle şust ü şū,
Yalnız hālet bulunmaz hırkai-peşmīnāde.”*
(Nedim, 2012, s. 140).

Diğer bir beyitte ise benzer şikâyet ve eleştiri motifleri sürer:

*“Murāyī hamrī müselles deyi sātıp zālīm,
Şarābın üstüne hürmet biraz da hīle kātār.”*
(Nedim, 2012, s. 135).

İlk beyitte Nedim, zahidlerle sufileri karşılaştırmakta; sufilerin yıpranmış hırkalarının, riyakâr zahidlerin süslü elbiselerinden daha temiz olduğunu ima ederek gösterişçi dindarlığı

eleştirmektedir. İkinci beyitte ise sahte şarap satan, yani hile ve aldatma ile geçinen kişilere yönelik bir sitem söz konusudur.

Bilindiği üzere XVIII. yüzyılda halk şiiri ile klasik şiir arasında görece bir yakınlık ortaya çıkmıştır. Divanlarda hece ölçüsüyle yazılmış manzumelere rastlandığı gibi, halk şairleri de klasik şiirin estetik ufkuna yakın eserler ortaya koymuştur. Bu açıdan Molla Penah Vagif ve Ahmed Nedim'in edebî üretimleri birlikte değerlendirildiğinde, her iki şairin de halk üslubunun izlerini taşıdığı görülmektedir. Araz Dadaşzadə, "Türk şairi Nedim, kendi ülkesinin divan edebiyatı temsilcileri arasında ilk koşma yazan olarak tanınır," dedikten sonra şu tespiti yapar: "Şunu da hatırlatmak isterim ki, Nedim'in hayattan zevk almayı tercih etmesi ve yaşama arzusunun güçlü olması, onu Vagif ile yakınlaştırır" (Dadaşzadə, 1980, s. 192). Nitekim Vagif'in koşmaları gibi Nedim'in koşmaları da sade bir dille yazılmış, halk üslubunun temel özelliklerini yansıtan şiirlerdir.

Nedim, bir koşmasında sevgiliye duyduğu özlemi ve ona kavuşamamanın yarattığı iç sıkıntısını şöyle dile getirir:

"Sevdiğim cemalin çünkim göremem

Çıkmasın hayalin dili-şeydadan

Haki-paye çünkü yüzler süremem

Alayım peyamin badı-sabadan"

(Nedim, 2012, s. 250).

Bir başka koşmasında ise hükümdara yönelik övgü ön plana çıkar:

"Tutasın cihanı Sikender gibi

Şevket ile dünya dolu hüncarım

Kapına Feridun bir çaker gibi

Her ne emredersen nola hüncarım"

(Nedim, 2012, s. 151).

Bu koşmalar, Nedim'in halk üslubuna yakınlığının en belirgin örneklerindendir. Onun halk söylemine yaklaşan en dikkat çekici yönü ise, şiirlerinde İstanbul yaşamından somut sahneler sunmasıdır. İstanbul'un eğlence mekânlarının şiire konu edilmesi XVIII. yüzyılda başlamamış olmakla birlikte, Nedim bu geleneği daha canlı ve ayrıntılı betimlemelerle sürdürmüştür; farklı tipleri ve karakterleri öne çıkararak kente dair adeta panoramik bir tablo oluşturmuştur. Ayrıca şair, döneminin diğer sanatçıları gibi Damat İbrahim Paşa'nın İstanbul ve Nevşehir'de inşa ettirdiği çeşmeleri, hanları, kervansarayları, hamamları ve konakları eserlerinde kayda geçirerek tarihî bir belge işlevi de üstlenmiştir.

XVIII. yüzyl Azərbaycan şiirinin iki temel damarını—halk ve klasik üslubu—başarılı bir biçimde bir araya getiren Molla Penah Vagif'in özellikle biçim arayışları, karakter çeşitliliği ve sade diliyle sağladığı zenginlik dikkati çeker. Vagif'in eserlerinde koşma nazım şekli ağırlıklı olarak kullanılmakta; bu da türün gelişiminde onun belirleyici rolüne işaret etmektedir. Elbette XVIII. yüzyl Azərbaycan şiirinde koşma türünün gelişimi yalnızca Vagif'le sınırlı değildir; ancak ifade imkânlarının zenginliği ve betimleme çeşitliliği açısından en nitelikli örneklerden birçoğu ona aittir.

Vagif'in şu koşması, sevgilinin ondan küsmüş olmasının ve bu durumun doğurduğu ıstırapın ne denli yalın ve çarpıcı biçimde ifade edildiğini gösterir:

*“Oğrun baxa-baxa, ey çeşmi-nərgis,
Dərdə saldın məni xəstəhai etdin.
Həsrətindən öldüm, öldüm dirildim,
Nə bir yada saldın, nə sual etdin
Nə dedim mən sənə, ey üzü mahım,
Sən məndən küsübsən, ey qibləgahım.
Öldür məni, gər var isə günahım,
Al qanım əllərdə hənalar olsun.”* (Vagif, 2004, s. 91).

Başka bir şiirinde ise sevgilinin soyut değil, tüm ayrıntılarıyla somut bir portresi çizilir. Yay kaş, al yanak, sürmeli kirpik, keskin bakışlar ve etkileyici gözler, klasik şiirin ideal güzellik tipini çağrıştırmakla birlikte, Vagif'in dizelerinde canlı ve gerçek bir insan figürüyle bütünleşir:

*“Yay qaş bucağında, al yanaq üstə,
Nə xoş xumarlanır məstanə gözlər.
Sürməli kiprikdən oxlar çəkilib,
Eyləyib bağrımı nişanə gözlər.
Qəmzə peykanilə tökdü qanımı,
Xətalara saldı din imanımı.
Əgri durdu, süzgün baxdı, canımı
Aldı o şux gözlər, amma nə gözlər.
Siması şəhayi, təhi badami,
Baxışı mehriban, özü hərami.
Quldur ona siyah zülfün təməmi,
Ola bilməz belə şəhanə gözlər.
Səməni iyli, səhabi zülf, ay qabaq,
Qönçə dəhan, dür diş, ərğəvan dodaq.*

*Münəvvər üz, lələ zənəx, tər buxaq,
Tamam bir yanədir, bir yanə gözlər.
Vaqif ki, düşübdür əqlü kamaldan,
Əksik olmaz başı qovğadan qaldan.
Nə zülüflərdən bilin, nə xəttü xaldan,
Eyləyibdir onu divanə gözlər.*” (Vagif, 2004, s. 102).

Bu dizelerde şair, sevgilisinin âdeta resmini kelimelerle çizer. Ortaya çıkan portre, klasik üslupta yazan şairlerin sevgili tasvirlerinden geri kalmadığı gibi, kimi açılardan daha da canlı ve gerçekçidir. Çünkü Vagif’in, Mahtumkulu’nun ve Nedim’in şiirlerinde ortaya çıkan kadın figürü, kanlı canlı, et ve kemikten bir varlık olarak tasvir edilir; bu figür soyut, hayalî bir ideal değil, duyu organlarıyla algılanabilen gerçek bir insandır. Vagif, bu kadın figürünü halk üslubuna özgü kelime ve imgeleri ustaca kullanarak son derece canlı ve renkli bir söyleyişle ortaya koyar.

Sonuç olarak, Vagif, Mahtumkulu ve Nedim, üçü de klasik şiiri halk üslubu ve folklor gelenekleriyle yakınlaştırma noktasında büyük başarı göstermiş; Arap ve Fars edebî etkilerinden görece bağımsız, yerel unsurlarla beslenen bir şiir dili oluşturmuşlardır. Vagif, şiirlerinde Azerbaycan hanlıklarının birliğini, Mahtumkulu ise Türkmen boylarının bir araya gelmesini idealize etmiş ve bu birlik düşüncesine eserlerinde önemli bir yer ayırmıştır. Mahtumkulu’nun edebî üretimi, Azerbaycan ve Osmanlı divan edebiyatının önde gelen temsilcilerinden özellikle Molla Penah Vagif ve Molla Veli Vidadî üzerinde etkili olmuş; aynı zamanda kendisi de bu iki edebiyatın birikiminden beslenmiştir. Böylece üç şairin şiirinde, halk geleneği ile klasik estetiğin, bireysel duyuş ile toplumsal duyarlılığın ve aşk temasının gerçekçi yorumu etrafında örülen ortak bir poetik zemin ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Molla Penah Vagif, Mahtumkulu Firaki ve Ahmed Nedim’in edebî mirası, Azerbaycan, Türkmen ve Osmanlı şiirinde mahallî üslubun belirgin biçimde güçlendiği bir dönemi temsil etmektedir. Bu üç şair, gerek dil ve ifade biçimleri gerekse işledikleri temalar bakımından klasik şiirin kalıplaşmış söyleyişini kırarak halkın gündelik hayatını, duyuş ve düşünce tarzını şiire taşımışlardır. Böylece idealize edilmiş, ulaşılmaz sevgili imgesi yerine hakiki, canlı ve insanî yönleriyle var olan sevgili tipini öne çıkarmış; aşk temasını yalnızca mecazî bir tutku veya acı kaynağı olarak değil, hayatın kendisiyle iç içe bir duygu olarak işlemişlerdir. Vagif ve Mahtumkulu’nun şiirinde toplumsal meselelerin daha yoğun biçimde ele alındığı görülürken, Nedim ve Vagif’in eserlerinde iyimserlik, yaşama coşkusu ve zevk arayışı ön plana çıkar. Mahtumkulu’da ise kişisel hayatın getirdiği sızılar, iç yangısı ve bireysel hüznün daha belirgin

şekilde hissedilir. Bu farklılıklar, her bir şairin yaşadığı ortam, kültürel bağlam ve kişisel tecrübelerle ilişkilidir. Sonuç olarak Vagif, Mahtumkulu ve Nedim, mahallileşme akımı doğrultusunda şiiri halkın diline, zevkine ve ruh dünyasına yaklaştırmış; söyleyişte sadelik ve doğallığı öne çıkararak realizmin şiirde güçlü bir yer edinmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu yönleriyle üç şair, Türk dünyası edebiyatlarının ortak edebî hafızasında önemli bir konum kazanmış ve millî şiirin gelişim sürecinde kalıcı etkiler bırakmışlardır.

Kaynaklar

Araslı, H. (1956). *XVII–XVIII əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi*. Azərbaycan Universiteti Neşriyyatı.

Azərbaycan ədəbiyyatı. (1988). (C. 5). Elm.

Dadaşzadə, A. (1980). *XVIII əsr Azərbaycan lirikası*. Elm.

Feragi, M. (2015). *Divan* (Haz. Osmanlı İ.). Elm və Təhsil.

XVIII. yüzyl Türk edebiyatı. (2011). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Köçərli, F. (1978). *Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları* (C.1). Elm.

Nedim. (2012). *Divan* (Haz. Macit M.). Kültür Bakanlığı Yayınları.

Nedim. (n.d.). *Divan* [Yazma eser, katalog no: ƏYİ M-61].

Nedim. (n.d.). *Divan* [Yazma eser, katalog no: ƏYİ B-317].

Saadettin, S. (2002). *Mecâlletün-Nicâb* (Tıpkıbasım). Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları.

Taştan, Z. (2011). XVIII. yüzyl divan şiirinde mahallileşme eğilimleri. Ankara: Akçağ Yayınları.

Taştan, Z. (2013). Sâbit ve Nedim'de Şehrengiz geleneği bağlamında mahallileşme. *Bilig*, 65, 245–270.

Vaqif. (2004). *Eserleri* (Haz. Araslı H.). Şərq–Qərb.

Telif ve Lisans Bildirimi

Bu makalenin tüm yayın ve telif hakları Journal of Academic History and Ideas / Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi'ne aittir. Makale, dergi tarafından Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC 4.0) kapsamında açık erişimli olarak sunulmaktadır (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>). Bu lisans kapsamında, makale uygun bilimsel atıf yapılması koşuluyla ve yalnızca ticari olmayan amaçlarla her türlü ortamda kullanılabilir, çoğaltılabilir ve paylaşılabılır; ancak orijinal içeriğin değiştirilmesi, dönüştürülmesi veya üzerinde türev eser üretilmesi kesinlikle yasaktır. Dergide yayımlanan çalışmaların bilimsel, hukuki ve etik sorumluluğu tamamen makale yazar(lar)ına aittir; dergi editörleri ve yayın kurulu bu içerik nedeniyle sorumlu tutulamaz. Makalenin ticari yeniden kullanımı, çeviri veya yeniden yayımlanmasına ilişkin tüm talepler, derginin editör kuruluna akademiktarihvedusunce@gmail.com adresi üzerinden iletilmelidir.